

O NOUĂ INSCRIPTIE DE LA CIOROIU NOU

Dorel Bondoc*

Rezumat: Prezentul articol analizează o inscripție recent descoperită la Cioroiu Nou, descoperită întâmplător sub forma a două fragmente (este posibil să mai fie și altele). Dedicarea este făcută unei divinități feminine, foarte probabil, zeița Nemesis.

Sub dedicatie, pe trei coloane au fost redate mai multe nume de persoane, aparținând unui collegium. Apariția nomen-ului Aurelius în două rânduri, poate indica o datare a inscripției la începutul secolului III. Locul unde au fost aflate fragmentele de inscripție (pe valurile de pământ ale fortificației) ridică problema reutilizării sale ca material de construcție, proces petrecut cândva pe la mijlocul secolului III, sau după.

Abstract: In the years 2018 and 2019, during the agricultural works that were carried out in the area of the fortress of Cioroiu Nou, there were discovered two fragments of inscriptions belonging to the same piece. Of the inscription 13 rows have been preserved, the first of which contains the name of a divinity (most probably, Nemesis goddess); on the second row there are the words *pro salute*, and on the other eleven rows appear the names of several people.

There is no doubt, the inscription rendered the members of a collegium, most probably a religious one. The presence of the name Aurelius in two of the cases, can prove the dating of the inscription at the beginning of the 3rd century.

Its dimensions and weight, but also the mention of several names suggests that this inscription was fixed on the outer face of the wall of a public building, somewhere to be seen. On the other hand, the dedication to Nemesis goddess may suggest the existence of an amphitheater nearby.

Not least, the archaeological context of the discovery (on the fortress ramparts) raise the problem of the inscription, reused like building material. This moment can be placed somewhere at the middle of the 3rd century or after.

Cuvinte-cheie: *Inscripție, Nemesis, Cioroiu Nou, fortăreață, collegium.*

Key-words: *Inscription, Nemesis, Cioroiu Nou, fortress, collegium.*

Urmare a cercetărilor recente și a descoperirilor făcute de-a lungul timpului, vestigiile arheologice de la Cioroiu Nou¹ au suscitat și încă suscită un mare interes din partea cercetătorilor, dar și a publicului larg, amator de istorie veche și arheologie. Principalul obiectiv arheologic este reprezentat de fortificația romană, ridicată din căte se pare, de militari din legiunea VII Claudia² (poate și din legiunea IIII Flavia³).

Săpaturile întreprinse an de an de către Muzeul Olteniei Craiova, sub conducerea semnatarului acestor rânduri, au pus în evidență mai multe edificii din interiorul fortificației⁴, dar și altele, particulare, din cadrul așezării civile⁵. A fost recoltată o cantitate enormă de ceramică romanică, din care un procent semnificativ a fost pictată⁶. La aceasta se adaugă monede, obiecte de fier, obiecte de bronz, obiecte de os și altele⁷.

Statutul juridic și numele antic al așezării și fortificației romane de la Cioroiu Nou nu ne sunt cunoscute, deși descoperirile epigrafice oferă unele date în acest sens. Inscriptiile descoperite în secolul

* Doctor, Muzeul Olteniei Craiova, e-mail: dorelbondoc@yahoo.com.

¹ Pentru o imagine generală, Tudor, 1978, pp. 208-213; Bondoc, 2010, pp. 6-26.

² Bondoc, 2000, pp. 117-121; Bondoc, 2015, pp. 14-16.

³ Bondoc, 1997, p. 272, nr. 3; Bondoc, 2018, pp. 11-13.

⁴ Bondoc, 2015, p. 72, fig. 37.

⁵ Bondoc, 2018, pp. 29-31.

⁶ Bondoc, 2006, pp. 128-141; Bondoc, 2015a, pp. 475-480.

⁷ Bondoc, 2010, pp. 27-57.

trecut au fost deja publicate și îndelung comentate⁸. Altele, aflate mai recent, au fost prezentate la diverse sesiuni de comunicări și introduse în bună măsură în circuitul științific prin publicare⁹.

Există însă și inscripții care încă nu au văzut lumina tiparului din varii motive, însă publicarea lor este doar o chestiune de timp. În acest context aducem la cunoștința celor interesați o descoperire de dată recentă, după cum urmează.

1. Inscriptie realizată din piatră de sâgă¹⁰ (fig.1); s-a păstrat fragmentar. Ne-a fost cedată de dl. Mari Oanță¹¹, care a descoperit-o cu prilejul arăturilor; foarte probabil, fragmentul a fost adus din altă parte a așezării, fiind reutilizat la ridicarea valului exterior (sau interior) de pământ, de pe latura de vest a fortificației (fig. 1.1).

S-au păstrat 13 rânduri, prime două au literele înalte de 2,9-3cm, celelalte, 1,5-2cm. Dimensiuni: înălțime păstrată- 32cm; lungime păstrată- 30cm; grosime- 12,5cm. Împreună cu fragmentul de inscripție, a fost recuperată și o bucată din chenarul ce o mărginea (fig. 1, stânga-sus).

Fig. 1. Fragment de inscripție descoperit în 2018 / Fragment of inscription discovered in 2018.

⁸ IDR, II, pp. 81-86; ILD, pp. 76-78.

⁹ Bondoc, 2005, pp. 9-15; Bondoc, 2005a, pp. 107-117; Bondoc, 2007, pp. 157-159; Bondoc, 2011, pp. 145-150.

¹⁰ Prin sâgă, în Oltenia este desemnată o gresie nisipoasă locală, mai dură sau mai friabilă, utilizată în antichitatea romană.

¹¹ Mulțumim și pe această cale, pentru gestul frumos.

Fig. 1.1. Locul de descoperire al inscripției, din anul 2018 / The inscription place of discovery, 2018.

2. Inscriptie scrisă pe piatră de sâgă (fig. 2); s-a păstrat fragmentar: doar colțul din stângasus; chenarul lat de 12cm, este decorat cu motive vegetale redate în relief, precum niște vrejuri (ar putea fi vorba despre iederă); câmpul inscripției păstrează nouă rânduri (al nouălea păstrat în foarte mică măsură); litere înalte de 4,5cm (primul rând), 3,5cm (al doilea rând) și 2cm; dimensiuni păstrate: 40 x 40 x 15cm.

Inscriptia a fost descoperită de către dl. Romică Păpară¹², în timpul lucrărilor agricole din anul 2019, pe valul de pământ interior de pe latura de vest a fortificației (fig. 2.1).

După câte se poate lesne sesiza, primele două rânduri prezintă o scriere monumentală, celelalte, ușor mai neglijentă. Nu stim dacă inscripția a fost scrisă la fața locului în acest fel, după cum este posibil să avem de-a face cu o piesă adusă din altă parte cu dedicația deja inscripționată, restul rândurilor fiind adăugate ulterior. Materialul din care a fost realizată (sâgă) poate sugera că este vorba exclusiv, despre o creație locală¹³.

Ca și în cazul de mai sus (nr. 1), contextul de descoperire poate părea ciudat: inscripția a fost spartă încă din antichitate, iar fragmentele sale au fost reutilizate ca materiale de construcție, la ridicarea unuia dintre cele două valuri de pământ ale fortificației. Nu este primul caz de acest gen, aşa cum voi arăta mai jos.

¹² Piesa ne-a fost cedată cu amabilitate de către descoperitor, sincere multumiri.

¹³ Un ciocan de pietră a fost descoperit într-o groapă din vecinătatea edificiului termal, cf. Bondoc, 2010, p. 48, nr. 75; Bondoc, 2015, p. 115, nr. 455.

Fig. 2. Fragment de inscripție descoperit în 2019 / Fragment of inscription discovered in 2019.

Fig. 2.1. Loc de descoperire al inscripției, din 2019 / The inscription place of discovery in 2019.

Cele două fragmente de inscripții au fost analizate îndelung. Sesizând anumite similarități privind maniera de gravare a literelor, înălțimea lor, grosimea celor două fragmente, precum și elementele de decor de pe chenarul piesei, am încercat să potrivim cele două fragmente; rezultatul a fost acela că este vorba despre aceeași inscripție (fig. 3). În prezent, cele două fragmente se găsesc la Muzeul Olteniei Craiova.

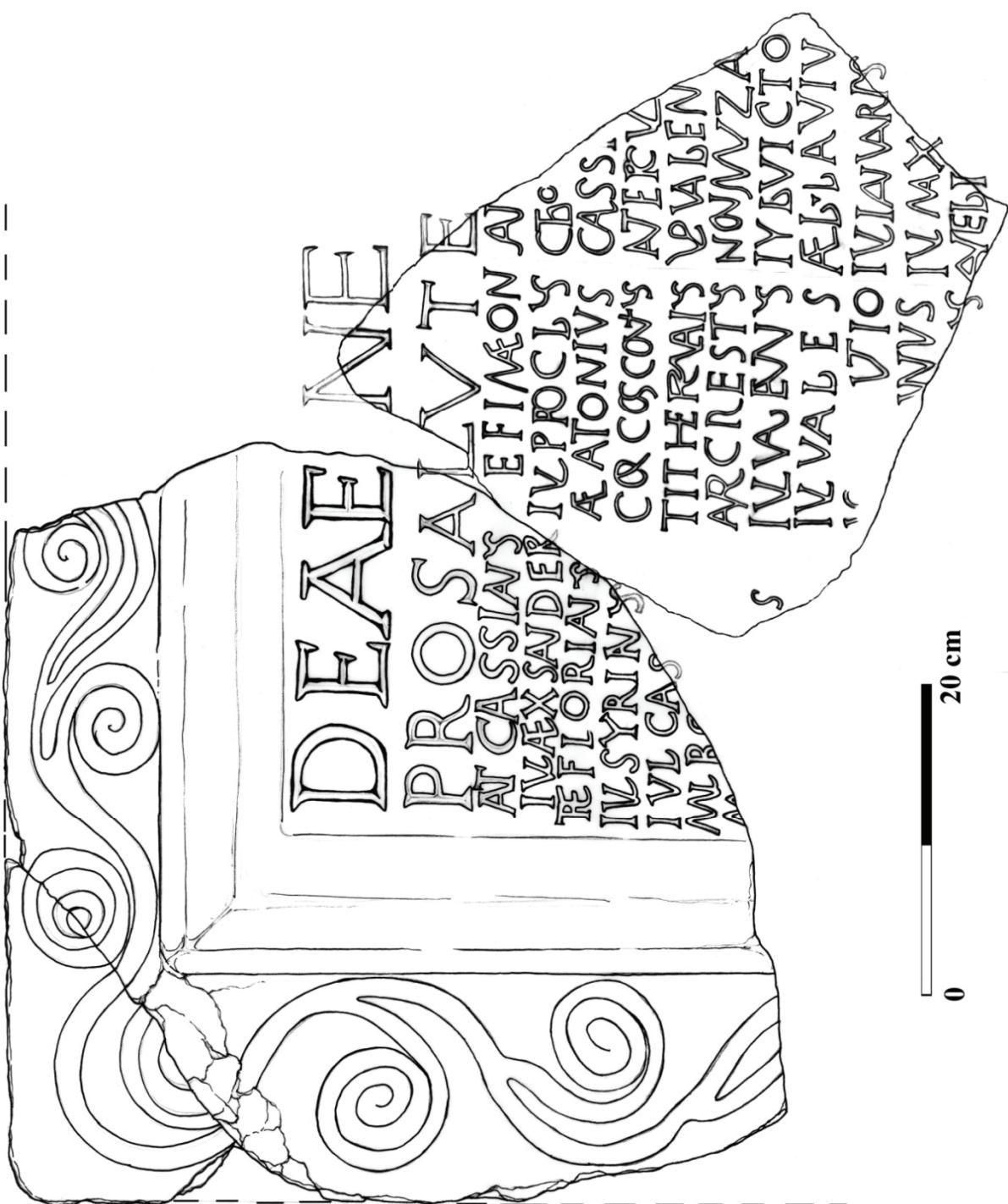

Fig. 3. Reconstituire grafică a inscripției de la Cioroiu Nou (desen G. Filip) / Graphic reconstitution of the inscription from Cioroiu Nou (drawing G. Filip).

După ce am alipit cele două fragmente (nu este exclus să mai apară și altele, pe viitor), lectura inscripției ar fi următoarea:

D E A E N [E M E S I]

PRO SALVTE -----

ANT(onius) CASSIANVS	----- EFIMEON	ANT(antonius) -----
IVL(ius) ALEXANDER	IVL(ius) PROC(u)LVS	CTSO -----
TRE(verus) FLORIANVS	AEL(ius) A(n)TONIVS	CASSI -----
IVL(ius) SYRIANVS	COR COSCONTIVS	ANT(antonius) ERCVL(anus)
IVL(ius) CAS(sius)	TIT(us) HERMAIVS	VLP(ius) VALEN(s)
MVL BO -----	AVR(elius) C(h)RESTVS	NON(ius) MVZA----
M -----	IVL(ius) VALENTINVS	IVL(ius) VICTO(r)
	IVL(ius) VALE(N)S	AEL(ius) LAVIV(s)
	IO-- ----- VTIO	IVL(ius) IANVAR
	----- ANVS	IVL(ius) MAX(imus)
	----- VS	AV(r)ELI[us]

În speranță că am reușit să citim corect toate literele inscripției care s-au păstrat¹⁴, sunt de făcut următoarele remarci. S-au păstrat 13 rânduri, din care primul conține numele divinității căreia i-a fost dedicată inscripția (cel mai probabil, zeița Nemesis); pe al doilea rând se găsește formula *pro salute*, iar celelalte unsprezece, mai multe nume de persoane.

Primele două rânduri prezintă o scriere monumentală, literele au fost gravate cu grijă și atenție, sunt spațiate, iar înălțimea lor este mai mare decât în cazul celorlalte rânduri.

Sub acestea, se găsesc încă 11 rânduri cu nume de persoane grupate pe trei coloane verticale; spre deosebire de primele două rânduri de sus, acestea au fost scrise neglijent, cu multe litere în ligatură, în intenția de a face economie de spațiu. Practic, din cele 11 rânduri despre care discutăm aici, nu există nici unul fără litere în ligatură, după cum urmează:

	Coloana 1	Coloana 2	Coloana 3
Rând 3	A+N+T și A+N+V+S	M+E	A+N+T
Rând 4	V+L și A+L+E	V+L, R+O și V+S	T+S
Rând 5	T+R+E și V+S	A+E+L	
Rând 6	V+L și A+N+V+S	O+R, O+S, O+N+I și V+S	A+N+T, R+C, V+L
Rând 7		R+M+A și V+S	V+L+P și V+A
Rând 8	M+V+L	A+V+R și V+S	O+N și M+V
Rând 9		V+L; V+A+L; E+N+T; V+S	
Rând 10		V+L	A+E
Rând 11		V+T	V+L; A+N+V+A
Rând 12		A+N	V+L; M+A
Rând 13		V+S	A+V

Nu toate numele de pe inscripție au putut fi întregite mulțumitor. Spre exemplu, pe penultimul rând de pe coloana 1, se păstrează doar literele MVL BO-----, formulă pentru care nu am găsit nici o posibilitate de întregire.

Pe rândul 6 din coloana 2, apare numele COSCONTIUS în loc de COSCONIUS. Pe ultimele trei rânduri din coloana 2, literele ce s-au păstrat se pretează la mai multe variante de completări, drept care existând riscul de a greși, am preferat să nu propunem întregiri.

De asemenea, pe rândul 3 din coloana 3, literele păstrate CTSO---- nu lasă prea mult spațiu de manevră în direcția completării numelui/numelor. În fine, pe rândul 8 din coloana 3, *nomen*-ul MUZA / MUSA lasă loc de discuții privind întregirea sa.

¹⁴ Lectura inscripției s-a făcut cu ajutorul dlui. Prof. C.C. Petolescu, căruia îi mulțumim călduros și pe această cale.

*

Fără îndoială, inscripție redă numele membrilor unui *collegium*¹⁵, foarte probabil, religios; dedicația de pe primul rând nu ar trebui să lase loc de îndoială în această privință.

Se mai poate remarcă faptul că toți indivizii menționați în inscripție au fost indicați doar prin *nomen* și *cognomen*, *praenomen*-ul lipsind în toate cazurile. Prezența în cel puțin două cazuri a *nomen*-ului Aurelius, poate data inscripția la începutul secolului III.

Cea mai mare parte a numelor menționate de inscripție sunt de origine romană. Excepție fac Alexander (coloana 1, rândul 4), pentru care trebuie căutată o origine greacă¹⁶. De asemenea, Syrianus (coloana 1, rândul 6), Efimeon (coloana 2, rândul 3), Hermias (coloana 2, rândul 7) și evident, Muza / Musa (coloana 3, rândul 8).

Pentru cele mai multe dintre acestea se pot găsi analogii, însă cel mai ciudat este ultimul – Nonius Muza (Musa). Făcând apel la repertoriul onomasticii romane, găsim și un astfel de cognomen, împrumutat din limba greacă¹⁷.

O bună analogie pentru inscripția noastră de la Cioroiu Nou provine de la Apulum¹⁸, cu precizarea că este foarte probabil ca în cazul din urmă, cei nominalizați să fie soldați sau veterani ai legiunii XIII Gemina.

Dimensiunile mari, greutatea sa, precum și nominalizarea atâtore persoane conduc la concluzia că inscripția de la Cioroiu Nou se găsea în antichitate fixată în peretele unei clădiri publice, al cărui specific nu poate fi precizat deocamdată. Pe de altă parte, invocarea zeiței Nemesis ar putea sugera existența în apropiere, a unui amfiteatră.

O ultimă precizare se leagă de contextul de descoperire al inscripției, pe valul (valurile) de pământ, de pe latura de vest a fortificației de la Cioroiu Nou. În mod cert, inscripția a fost spartă încă din antichitate, iar cele două fragmente au fost aduse acolo pentru a fi reutilizate.

Refolosirea vechilor monumente din acest caz nu este o operațiune singulară la Cioroiu Nou; în urmă cu câțiva ani semnalăm o inscripție descoperită în colțul de nord-est al fortificației, pe sistemul său defensiv, unde fusese reutilizată ca material de construcție¹⁹; o alta, mult mai cunoscută, este dedicația pusă de Germanus²⁰, *speculator* al legiunii VII Claudia, spartă și folosită în chip similar²¹.

Putem vorbi astfel despre o practică utilizată începând cu secolul III²², mai cu seamă de la mijlocul acestui veac (după domnia lui Philippus I), într-o vreme în care autoritățile politice și militare ale Daciei căuta soluții pentru repararea sau reconstruirea fortificațiilor avariante, în contextul evenimentelor dramatice din această perioadă de timp.

BIBLIOGRAFIE

- Bondoc, D. 1997. Câteva piese sculpturale și epigrafice aflate la Muzeul Olteniei Craiova. *Studii și cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 3, 48, pp. 271-275.
- Bondoc, D. 2000. Un detașament din legiunea VII Claudia la Cioroiu Nou, jud. Dolj. *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie* 1-2, 51, pp. 117-121.
- Bondoc, D. 2005. VTERE FELIX pe un inel roman de argint descoperit la Cioroiu Nou, comuna Cioroiași, județul Dolj. *Analele Universității din Craiova. Seria științe filologice, limbi și literaturi clasice* I, 1-2, pp. 9-15.

¹⁵ Collegii-le din Dacia, la Piso et al., 2016, pp. 114-116.

¹⁶ Ruscu, 2003, p. 121.

¹⁷ Kajanto, 1965, p. 53 și 216.

¹⁸ Popa, 1982, pp. 111-116; IDR, III, 5/2, pp. 350-352, nr. 450.

¹⁹ Bondoc, 2007, pp. 157-158.

²⁰ IDR, II, pp. 81-82, nr. 141.

²¹ Bondoc, 2015, pp. 14-15.

²² Isac, 2007, cu discuții și bibliografie.

- Bondoc, D. 2005a. The officina of Ambiurus from Cioroiul Nou, Cioroiași Commune, Dolj County. C. Mușteanu, M. Bărbulescu, D. Benea (eds.), *Corona Laurea. Studii în onoarea Luciei Tepeșu Marinescu*. București, pp. 107-117.
- Bondoc, D. 2006. Roman painted pottery discovered at Cioroiul Nou, Dolj County, Romania. In *Honorem Gheorghe Popilian* (edited by Dorel Bondoc). Craiova, pp. 128-141.
- Bondoc, D. 2007. O inscripție recent descoperită la Cioroiu Nou. *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie* 58, 1-2, pp. 157-159.
- Bondoc, D. 2010. *Cioroiu Nou. 100 descoperiri arheologice / One hundred archaeological discoveries*. Craiova.
- Bondoc, D. 2011. A stamped amphora of the producer Dionysogenes, discovered at Cioroiu Nou. *Studies in Archaeology and History. An anniversary volume to professor Nicolae Gudea on his 70th birthday* (ed. Călin Cosma). Cluj Napoca, pp. 145-150.
- Bondoc, D. 2015. *Edificiul termal (balneum) al legiunii VII Claudia de la Cioroiu Nou / The Bath house (balneum) of Legio VII Claudia from Cioroiu Nou*. Craiova.
- Bondoc, D. 2015a. New data about Roman painted pottery discovered at Cioroiu Nou, Dolj county, Romania. *The Danubian lands between the Black, Aegean and Adriatic Seas (7th century BC-10th century AD). Proceedings of the Fifth International Congress on Black Sea antiquities (Belgrade, 17-21 September 2013)* (eds. Gocha R. Tsetskhladze, A. Avram and J. Hargrave). Oxford, pp. 475-480.
- Bondoc, D. 2018. *Romanii la Cioroiu Nou / The Romans at Cioroiu Nou*. Craiova.
- Isac, D. 2006-2007. Reparații și reconstrucții în castrele Daciei romane în a doua jumătate a secolului III p. Chr. (o nouă analiză a fenomenului). *Ephemeris Napocensis XXVI-XXVII*, pp. 131-163.
- Kajanto, I. 1965. *The Latin cognomina*. Helsinki.
- Piso, I., Ardevan, R., Fenechiu, C., Beu-Dachin, E., Lalu, Ș. 2016. *Lexicon Epigraphicum Daciae*. Cluj-Napoca.
- Popa, A. 1982. O listă de soldați din secolul al II-lea descoperită la Alba-Iulia. *Apulum* 20, pp. 111-116.
- Ruscu, L. 2003. *Corpus Inscriptionum Graecarum Dacicarum*. Debrecen.
- Tudor, D. 1978. *Oltenia romană*. ediția IV-a, București.

ABREVIERI

- IDR, II: Florescu, Gr., Petolescu, C.C. (eds.). *Inscriptiile Daciei romane, II. Oltenia și Muntenia*, București, 1977.
- IDR, III, 5/2: Piso, I. (ed.). *Inscriptions d'Apulum (Inscriptions de la Dacie romaine – III, 5. Vol. 2*, Paris, 2001.
- ILD: Petolescu, C.C. (ed.). *Inscriptii latine din Dacia*, București, 2005.